

Проект змісту
Науково-методичного посібника
з оцифрування об'єктів культурної спадщини

Робоча назва збірки:

ОЦИФРОВКА ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ:
вимоги та рекомендації

Науково-методичний посібник і практичне керівництво

(інтегроване продовжуване видання, збірка статей групи авторів – учасників заходів "Оцифроване Надбання" 2013-2018 рр.)

Випуски: **1. Оцифрування** **2. Опис** **3. Облік і обмін**

Передмова Про ідею, видання, команду авторів і перспективи збірки.

Вступ. **Світові тенденції, стан та актуальність в Україні**

1 Випуск. **Оцифрування** **2018 р.**

Зміст:

Загальна частина

Концептуальні підходи до оцифровки
Категорії якості та відповідні технічні вимоги (параметри сканування). Оцифрування для страхового збереження

Частина 1. Вимоги до підготовки та оцифрування рукописних та друкованих документів, архівних документів - СЦ БАЛІ, Архівні системи, НДІ Мікрографії, ДАОО ...

Частина 2. Вимоги до оцифрування об'єктів аудіовізуальної спадщини. (кіно/відео, фоно/аудіо) - **Архів Пшеничного, ...**

Частина 3. Вимоги до створення 3D-моделей об'єктів спадщини. - Музей Рівне та **Інститут мікрографії (Харків)** - за матеріалами спільної НДР-2017 р., ...

Частина 4. Вимоги до фотофіксації предметів музейних колекцій, ...
Руслан Сірий, ...
Рекомендації з оцифрування предметів одягу (**Кровець**)...

Додатки Рекомендації з вибору обладнання для сканування і цифрової фотофіксації музейних об'єктів (Архівні системи, ПірітСистем, Євген Соколовський,)
Нормативи щодо оцифровки і фотофіксації

Глосарій термінів – усі автори, УМІФ

Бібліографія прикінцевий покажчик використаних авторами джерел

Про авторів

Терміни підготовки видання:

Вересень-жовтень – збір усіх матеріалів, формування збірки

Жовтень – апробація на конференції у Рівному

Жовтень-листопад – редагування, форматування, проведення на вчених радах, рецензування на кафедрах ВНЗів-партнерів

Листопад – видання і презентація на щорічному семінарі в Києві.

**Міністерство освіти і науки України
Український інститут науково-технічної
експертизи та інформації**

**ОЦИФРУВАННЯ
ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ:
вимоги та рекомендації**

**Науково-методичний посібник
і практичне керівництво**

**Київ
2018**

Оцифрування об'єктів матеріальної та духовної культури: вимоги та рекомендації : науково-методичний посібник і практичне керівництво // МОН України; УкрІНТЕІ. – Київ : УкрІНТЕІ, 2018. – 306 с.

ISBN 004.9:008(072)

Інтегроване продовжуване видання з збіркою матеріалів групи авторів – учасників заходів "Оцифроване Надбання" 2013-2018 рр. У збірці представлені наукові, методичні та практичні матеріали щодо технологій оцифрування фондів музеїв, бібліотек, історичних фондів архівів, приватних колекцій, інших зібрань об'єктів матеріальної спадщини в різних установах та закладах. Акцентовано на усвідомленому якісному і технологічному створенні цифрових копій та 3D-моделей основних різновидів об'єктів матеріальної спадщини: документних фондів, аудіовізуальної спадщини, речей, а також музейних виставкових і меморіальних приміщень.. Наведені технічні вимоги до сканування, цифрового фотофіксування, створення 3D-моделей предметів спадщини. Наведено нормативи, приклади, а також посилання на онлайн-ресурси, що стосуються якісного оцифрування.

Призначено для фахівців та керівників архівів, музеїв, бібліотек, видавництв, міністерств і відомств, власників приватних колекцій, ІТ-фахівці, усіх, хто займається оцифруванням фондів, предметів, зібрань об'єктів матеріальної культурної спадщини.

Матеріали збірки подано у авторській редакції.

Розглянуто на наукових, науково-технічних та науково-методичних радах:

Рецензовано провідними фахівцями установ пам'яті та ІТ-фахівцями:

Рекомендовано до використання:

УДК 004.9:008(072)

ЗМІСТ

Передмова

Вступний розділ.

Світові тенденції, стан та актуальність в Україні

Концептуальні підходи

Бабенко В. В., Надточій І. І., Савич А. В, Тімров О. О.

Пропозицій щодо осмисленого оцифрування як шляху до довгострокового збереження інформації про культурні цінності

Категорії якості та відповідні технічні вимоги (параметри сканування)

Частина 1. Вимоги до підготовки та оцифрування рукописних та друкованих документів, архівних документів

Частина 2. Вимоги до оцифрування об'єктів аудіовізуальної спадщини (кіно/відео, фоно/аудіо)

Частина 3. Вимоги до створення 3D-моделей об'єктів спадщини.....

Частина 4. Вимоги до фотофіксації предметів музейних колекцій. Рекомендації з оцифрування предметів одягу

Глосарій термінів

Бібліографія

Про авторів

Вимоги до оформлення матеріалів для друку у Посібнику

Рекомендації щодо оформлення ілюстративного матеріалу (на основі презентацій тощо)

ВИМОГИ
щодо оформлення і подання матеріалів для опублікування
у Науково-методичному посібнику
з оцифрування об'єктів матеріальної та духовної культури

Статті приймаються лише в електронному варіанті. Вимоги до електронного варіанта:

1. Файл у форматі .doc або .docx. Шрифт – Times New Roman. Міжрядковий інтервал – мінімум, значення – 12 пт. Поля: ліве – 2,5 см, інші – по 1,5 см;

2. Назву набрати великими літерами напівжирним шрифтом, кегль 14, та вирівняти по центру.

3. Якщо матеріал було розглянуто та рекомендовано для опублікування науково-технічною (науково-методичною тощо) радою установи (закладу), то через один порожній рядок набрати: *«Розглянуто та рекомендовано до публікації радою ..., протокол від 2018 р. № ...»*, курсив, кегль 12, відступ 8,25 см, вирівняти по правому краю.

4. Через один порожній рядок, шрифт напівжирний, курсив, кегль 12, вирівняти по центру) набрати відомості про автора (авторів) у такому порядку: прізвище, ініціали, наукову ступінь, вчене звання, посаду. Відомості про авторів навести у алфавітному порядку їхніх прізвищ, для кожного автора – з нового абзацу.

5. З нового абзацу під кожним з авторів, кегль 12, набрати назву установи (закладу), де працює автор. Якщо всі або кілька авторів працюють в одній установі (закладі), то її назву набрати один раз після відомостей про авторів з цієї установи (закладу).

6. З нового абзацу, курсив, кегль 12, набрати електронну адресу автора (авторів) або установи (закладу).

7. Через один порожній рядок, кегль 14, відступи зліва та зправа – 0 см, перший рядок – відступ 1,25 см, інтервал перед та після – 0 пт, вирівнювання – по ширині, набрати основний матеріал.

8. Після викладу основного матеріалу через один порожній рядок набрати «Перелік посилань», вирівняти по центру.

9. Посилання набрати як нумерований список, нумерація – арабськими цифрами, після цифри – крапка. У переліку джерел посилання бібліографічні описи подати у порядку, за яким джерела вперше згадуються у тексті. Порядкові номери бібліографічних описів у переліку посилань мають відповідати посиланням на них у тексті (номерні посилання). Бібліографічні описи джерел у переліку навести згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1.

10. Усі графічні матеріали (рисунок, фотографії тощо) повинні мати однаковий підпис «Рисунок».

Рисунок подавати одразу після тексту, де вперше посилаються на нього, або якнайближче до нього на наступній сторінці.

Якщо рисунки створені не автором, подаючи їх, треба дотримуватися вимог чинного законодавства України про авторське право.

Рисунки нумерувати наскрізно арабськими цифрами. Назва рисунка має відображати його зміст. Якщо з тексту зрозуміло зміст рисунка, його назву можна не наводити. За потреби пояснювальні дані до рисунка подавати безпосередньо після графічного матеріалу перед назвою рисунка.

Назву рисунка набирати з великої літери та розміщують під ним посередині рядка, наприклад, «Рисунок 1 – Загальний вид експонату».

Рисунок виконувати на одній сторінці аркуша. Якщо він не вміщується на одній сторінці, його можна переносити на наступні сторінки. У такому разі назву рисунка зазначати лише на першій сторінці, пояснювальні дані – на тих сторінках, яких вони стосуються, і під ними друкують: «Рисунок ..., аркуш_...».

Нижче наведено приклад оформлення матеріалу за цими вимогами.

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ОСМИСЛЕНОГО ОЦИФРУВАННЯ ЯК ШЛЯХУ ДО ДОВГОСТРОКОВОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ

*Розглянуто та рекомендовано до публікації
Науково-технічною радою НДІ мікрографії,
протокол від 25 жовтня 2018 р. № 10*

***Бабенко В. В., канд. техн. наук, доцент заступник завідувача відділу,
Надточій І. І., провідний інженер-технолог,***

***Савич А. В., канд. техн. наук, доцент, молодший науковий співробітник,
Тімов О. О., молодший науковий співробітник***

Науково-дослідний, проектно-конструкторський та технологічний інститут
мікрографії
ndi_m@arch.gov.ua

Метою цих пропозицій щодо осмисленого оцифрування як шляху до довгострокового збереження інформації про культурні цінності (далі – Пропозиції) є запрошення до обміну думками та досвідом фахівців, причетних до збереження і оцифрування культурних цінностей та зацікавлених у високій якості результатів цієї діяльності за умови прийняттого рівня необхідних витрат. Запорукою успіху, перш за все, є оцифрування культурних цінностей, що базується на науково-обґрунтованому комплексі нормативно-методичних документів, які мають стати результатом обміну думками та досвідом на основі наданих Пропозицій.

.....
Для такого комплексного вирішення задач запропоновано метод створення зображень у цифровому вигляді, що містять інформацію про культурні цінності, для формування, ведення і використання СФД України [1].

Цей метод є результатом осмислення на системному рівні проблем, пов'язаних із зберіганням інформаційного змісту культурних цінностей,

зокрема, й у державній системі СФД. Метод має забезпечити надійне довгострокове зберігання та відновлення із заданою якістю інформації про культурні цінності, зокрема музейні експонати, із застосуванням технологій мікрофільмування СФД.

Суть методу полягає у зведенні в єдиний технологічний процес таких дій (див. рис. 1):

- проведення наукової атрибуції та визначення атрибутів, які необхідно візуалізувати, та їхнє оцифрування;
- виготовлення та зберігання мікрофільмів СФД з інформацією про культурні цінності;
- відновлення інформації про культурні цінності з мікрофільмів СФД із заданою якістю.

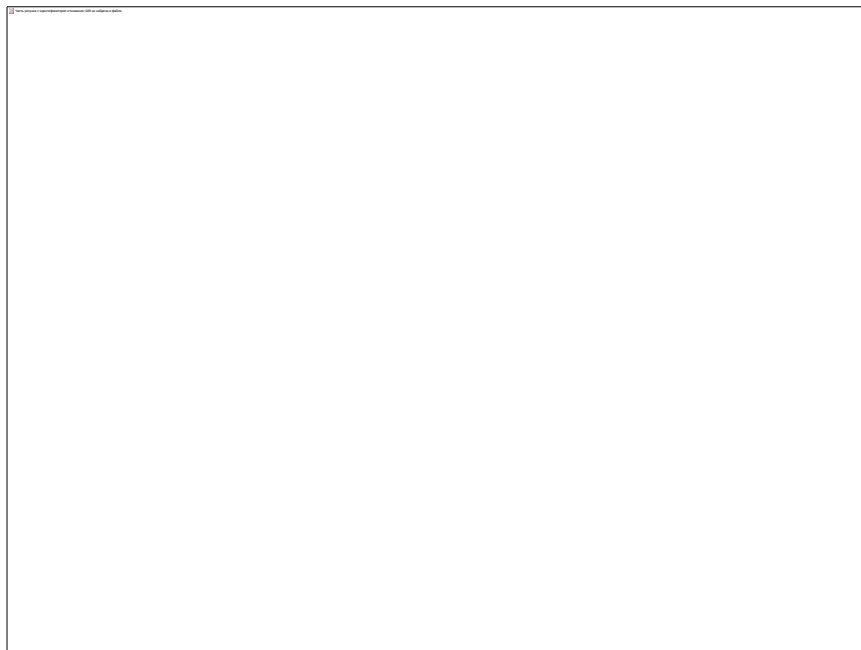

Рисунок 1 – Послідовність дій

.....
Таким чином, запропонований підхід до осмисленого оцифрування як шляху до довгострокового збереження інформації про культурні цінності має створити підґрунтя для розроблення науково-обґрунтованого комплексу нормативно-методичних документів, що регламентують вибір устаткування для оцифрування, виконання оцифрування та оцінку і контроль якості його результатів.

Перелік посилань

1. Розроблення методу та технології створення зображень у цифровому вигляді, що містять інформацію про культурні цінності, для формування, ведення і використання страхового фонду документації України :

звіт про НДР (проміжний) / НДІ мікрографії ; кер. Козирев В. М. ; викон.: Тімов О. О. [та ін.]. – Х., 2017. – 113 с. – № ДР 0117U000708.

2. Закон України. Про страховий фонд документації України. Верховна Рада України; Закон від 22.03.2001 № 2332-III [із змін.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2332-14>.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ
ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ**
(на основі презентацій тощо)

Публікація в посібнику може мати вигляд ілюстрованих рекомендацій, зроблених на основі презентацій, скріншотів тощо. У такому випадку текст наводиться у формі інструкції або рекомендацій.

Наводиться мета надання матеріалу.

Наприклад: У публікації ілюструються вимоги до цифрового фото фіксування.

Надалі: зміст вимоги, ілюстрація та стислий опис, навіщо це потрібне.

Наприклад (без зв'язку з реальними процесами).

3. Поряд з предметом розміщується лінійка та кольорова мішень.

Рисунок з підписом.

Фото фіксування предмета разом з пристроями для виміру є необхідним для майстер-копії зображення предмету, на основі якої здійснюватиметься реставраційні роботи, ... , замовлення поліграфічної продукції, засобів збереження (наприклад, коробок), корегування записів бази і таке інше.

Зразок статті з іншої збірки

ВИКЛИКИ ГАРМОНІЗАЦІЇ СТАНДАРТІВ "ІНФОРМАЦІЯ ТА ДОКУМЕНТАЦІЯ" У СЕКТОРАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИРОБНИЦТВ І СЕРВІСІВ, СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ І КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Баркова О. В., к. т. н.,
провідний науковий співробітник,
Український інститут науково-технічної
експертизи та інформації
olgabarkova@gmail.com

Курс України на євроінтеграцію та поточні пріоритетні напрями державної політики, які відбиваються, зокрема, у "Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки" (Розпорядження КМ від 17.01.2018 № 67-р.), у "Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року" (Розпорядження КМ України від 03.04.2017 № 275-р.), а також оголошення 2018-го Роком Культурної Спадщини (на підтримку однойменної європейської ініціативи), спрямовані на активізацію робіт з подолання цифрового відставання вітчизняних секторів спадщини, інформаційних виробництв і сервісів та прискорення інформаційно-технологічного і цифрового розвитку галузей культури, освіти і науки, а також сектору соціальної інфраструктури відповідно до європейського та світового розвитку.

Серед національних пріоритетів і завдань, визначених державною політикою України у вище зазначених актах державного управління, зокрема, передбачено:

- "забезпечення організаційних, методологічних та технологічних заходів щодо створення інтерактивного та мультимедійного контенту та відповідної цифрової платформи його розвитку, наповнення та використання для загального доступу";

- "створення електронного інформаційного ресурсу з базами даних про об'єкти культурної спадщини, культурні цінності (у тому числі предмети Музейного фонду України), створення електронного інформаційного ресурсу, який укладатиметься з модулів (баз даних), з подальшою інтеграцією такої інформації у національні та міжнародні інформаційні ресурси, та забезпечення диференційованого доступу до неї цільових аудиторій".

У згаданій Концепції розвитку цифрової економіки зазначено, що "Стандартизація є основою цифровізації, одним з головних чинників її успішної реалізації" (Принцип 6). Необхідність узгодження стандартів в інформаційному просторі має **глобальний характер**. Широке використання Інтернет стимулювало ще більший інтерес до **функціонально сумісних стандартів та сумісності їх з інформаційними системами**.

Проте стан стандартизації в Україні, що стосується інформаційної діяльності установ галузей культури, освіти і науки, а також секторів соціальної інфраструктури і спадщини залишається незадовільним через застарілість державних стандартів, які здебільшого були розроблені ще на базі ГОСТів та стандартів СИБІД. Це гальмує розвиток ІКТ у вітчизняному секторі культури і є не вирішеною науково-технічною проблемою та певним викликом для секторів інформаційних технологій та культури.

Треба зазначити, що культура і спадщина людства – це не тільки одна з прикладних сфер застосування інформаційних технологій, програмних і технічних розробок, це – великий комплекс історично, інформаційно, фізично тощо пов'язаних матеріальних та нематеріальних предметів, персон, подій, територій, які є об'єктами складних інформаційних систем і технологій, з великими сховищами даних та всіляких медіа-образів, системами і засобами класифікацій, семантичними зв'язками тощо.

В епоху глобалізації, що є процесом всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації, через інформаційно-комунікаційні технології культура і спадщина стали потужними факторами інформаційної політики і безпеки, а у випадках розумного і грамотного підходу – основою економічного розвитку (не згадуючи виховання, освіти та, власно, культурний сектор діяльності суспільства). Більш того, культура і спадщина – мабуть та єдина прикладна сфера сучасних інформаційних технологій, де результати націлені на їх швидке надання у суспільне використання – через публічний доступ, який забезпечують суспільству установи пам'яті: музеї, бібліотеки, архіви.

Слід згадати, що за останнє десятиріччя процеси інтеграції та уніфікації, а також оперування великими обсягами даних в мережі, призвели до суттєвих змін у базових підходах до розбудови інформаційних систем, у тому числі, для сектору культури і спадщини та, фактично, – до виникнення їх нового покоління. Перш

за все, ці зміни стосуються організації і функціонуванню даних у системі: документо-орієнтований підхід, нові архітектурні стилі, розширюваність типів даних, уніфікація метаданих для різних видів об'єктів, багатомовність у семантичних зв'язках. Все це забезпечує агрегацію будь-яких даних та інтеграцію різноманітних ресурсів. Далі можна згадувати різноманітні сервіси та засоби візуалізації контенту, інші аспекти і складові розвитку систем і засобів їх інтеграції і таке інше.

Проте, глобальною вітчизняною проблемою, залишається інертне, навіть, не застаріле, але таке, яке ще не склалося, ставлення до інформаційно-технологічного розвитку систем і ресурсів культури і спадщини та їх впливу на усі аспекти розвитку суспільства і держави, згадані вище. Культура з усіма її новітніми та інноваційними технологіями, починаючи з автоматизації інформаційних виробництв і до інтегрованих цифрових технологій і ресурсів, чомусь досить або сприймається окремою галуззю, або – навіть не останньою строчкою в державних програмах і бюджетах, а лише фрагментарними згадуваннями "пролобованих" окремих завдань. Навпаки, в державному керівництві культурою досі не сформоване чітке уявлення про ІКТ як необхідний інструмент керування і розвитку культури.

В той же час, використовуючи світові напрацювання, спостерігаючи розвиток та співпрацюючи у галузі культуро-орієнтованих ІКТ, розумієш, що в Європі і світі цих питань вже вирішені. "Очевидно, що шлях, яким нарешті почала рухатись Україна – стандартизація процесів та метаданих – безальтернативний. Досвід колег вкотре засвідчує, що без цього сформувані глобальні банки даних про об'єкти спадщини неможливо"¹.

Секторальне технологічне взаємопроникнення ІТ та культури і спадщини відбивається, зокрема в стандартах ISO "Information and documentation".

З набуттям чинності нового Закону України "Про стандартизацію" [1] з 03.01.2015 розпочався новий етап розвитку національної системи стандартизації, спрямований на "наближення національної системи стандартизації до міжнародних і європейських норм та правил, а також реалізації Угоди про асоціацію між

¹Vlad Pioro с Чередниченко Анастасией.:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1930694453662336&set=a.1801388673259582&type=3&theater02.10.2018>

Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, зокрема в частині здійснення необхідної адміністративної та інституційної реформ" [2], – як зазначено на офіційному сайті державного підприємства "Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості" (ДП "УкрНДНЦ") [3], яке виконує функції національного органу стандартизації (НОС) відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 1163.

Одним із суб'єктів національної системи стандартизації є Технічний комітет стандартизації ТК144 "Інформація і документація", створений наказом Держспоживстандарту України № 608 від 10.12.2001. На сьогодні до складу ТК 144 входять колективні члени (установи, громадські організації тощо) та індивідуальні члени. Функцію ведення секретаріату ТК 144 виконує Український інститут науково-технічної експертизи та інформації (УкрІНТЕІ) [4].

ТК 144 здійснює діяльність з розроблення, розгляду, погодження і супроводження національних стандартів у сфері бібліотечної справи, документування та інформаційних центрів, видавничої справи, архівів, управління документами, музейної документації, послуг індексації та резюмування, інформатики, а також бере участь у роботі споріднених технічних комітетів стандартизації, міжнародних та регіональних організацій і формуванні позиції України щодо розроблювальних нормативних документів цих організацій. У 2016 році діяльність ТК 144 розширено на об'єкти стандартизації сектору культурної спадщини (а з 2018 – інші перетворення), відповідно до сфери діяльності "дзеркального" Міжнародного технічного комітету ISO/TC 46 "Information and documentation" [5].

Стандарти ISO/TC 46 спрямовані на полегшення доступу до інформації та знань шляхом розробки відповідних інформаційних, комп'ютерних систем і послуг з отримання інформації, яка кумулюється так званими Установами Пам'яті (бібліотеках, архівних установах, видавництвах, інформаційних центрах, музеях та інших аналогічних установах, включаючи приватні зібрання.), а також на широкій обмін інформацією багатьох інтернет-сервісів і застосувань, друк і керування документацією.

Незважаючи на те, що стандарти ІСОТК-46 спеціально спрямовані на бібліотеки, архівні установи, видавництва,

інформаційні центри і музеї, вони мають значно ширші комерційні пропозиції. Значна частина торгівлі та обміну інформацією для багатьох інтернет-сервісів і застосувань залежить від специфікацій, розроблених у рамках даного технічного комітету, а також інших специфікацій щодо друку і керування документами.

За рекомендаціями ТК 144 до "Програми робіт з національної стандартизації на 2018 рік" [6] включено прийняття низки державних стандартів (перелік складає 31 назву), які стосуються зазначених вище пріоритетних напрямів державної політики. Заплановані стандарти мають вимоги до усіх типів інформаційних джерел і цифрових ресурсів стосовно термінології, ідентифікації, експлуатації, індексації, інформаційних зв'язків, класифікації, обміну, доступності, збереження і відбору і стосуються діяльності усіх установ, що виробляють і споживають інформацію, в усіх секторах діяльності суспільства.

Ці стандарти приймаються *"методом підтвердження"* відповідних стандартів ISO у незмінному вигляді мовою оригіналу (англійською) і потребують подальшої гармонізації і прийняття *"методом перекладу"*, який включає: переклад фахівцями відповідної галузі та подання українською мовою, здійснення технічної, лінгвістичної та фахової експертизи, офіційного видання і прийняття. Згідно зі статтею 28 Закону України "Про стандартизацію", джерелами такого фінансування Зазначених роботи є: 1) кошти Державного бюджету України (*витрати, пов'язані з науково-технічним забезпеченням, а також передбачені на утриманням установ*); 2) кошти, передбачені на виконання програм і проектів; 3) власні та залучені кошти суб'єктів господарювання; 4) інші не заборонені законодавством джерела фінансування. Витрати Державного бюджету України на виконання робіт із стандартизації і методика визначення трудомісткості та вартості таких робіт регламентуються Статтею 29 Закону України "Про стандартизацію".

Використані джерела

1. Закон України "Про стандартизацію", набрав чинності 03.01.2015 року (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 31, ст. 1058) <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
2. <http://uas.org.ua/ua/zagalni-vidomosti-pro-dp-ukrndnts/>
3. <http://uas.org.ua>

4. <http://www.uintei.kiev.ua>
5. <https://www.iso.org/committee/48750.html>
6. http://uas.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/nakaz-154-_06-06-2018_Dodatok-1_Program-2018.pdf

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

**ОЦИФРОВУВАННЯ
ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ:
вимоги та рекомендації**

**Науково-методичний посібник
і практичне керівництво**

м. Київ, 2018 р.

Підписано до друку **10.10.2018**.
Формат 60x84 1/16. Умов. друк. арк. 17,79.
Наклад **100 прим.** Зам. 0310.

Віддруковано в ДНУ «Український інститут
науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ)
03150, м. Київ, вул. Антоновича, 180
Тел. (044) 521-00-10

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців
серія ДК № 5332 від 12.04.2017 р.